

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ ในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา” ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาปัจจัยการคงสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ หลังจากปี พ.ศ. 2547

2. ศึกษาระดับความพึงพอใจต่อระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ

3. ศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ

ที่ยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา” เป็นวิจัยเชิงสำรวจ รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง มีการสอบถามและมีการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ สถาบันศึกษาปอเนาะในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ที่จดทะเบียน มีจำนวนทั้งหมด 9 แห่ง ที่ได้เปิดทำการเรียนการสอน มีโต๊ะครู ผู้ช่วยโต๊ะครู และนักเรียนทั้งหมด 300 คน ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) คัดเลือกสถาบันศึกษาปอเนาะในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ที่จดทะเบียนจำนวน 5 สถาบัน และแบ่งกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างสำเร็จรูปของ Krejcie and Morgan มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 232 คน และผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 10 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด มีจำนวน 242 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

1. แบบสอบถาม (Questionnaire) ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยการคงสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ

ตอนที่ 3 คำถามวัดระดับความพึงพอใจต่อการคงสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ

2. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi Structure Interview)

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จำนวน 10 คน ด้วยวิธีการเจาะจงกลุ่มผู้สัมภาษณ์ โดยการให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการส่งเสริมพัฒนาระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์และการนำเสนอผลข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปคอมพิวเตอร์ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาค่าทางสถิติโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้า เอกสาร และการสัมภาษณ์ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยประมวลเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กันมาวิเคราะห์และนำเสนอผลข้อมูลด้วยวิธีการแบบนิรนัย (Deductive method) โดยจะพิจารณาข้อมูลที่สอดคล้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงสภาพของสถาบันศึกษาปอเนาะดั้งเดิมมาจัดกลุ่ม ได้แก่ ปัจจัยด้านศาสนา ด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ซึ่งการรายงานผลการวิจัยจะดำเนินการในลักษณะการพรรณนาบรรยาย

5.1 สรุปผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 232 คน สรุปได้ดังนี้

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีจำนวน 223 คน คิดเป็นร้อยละ 96.1 โดยมีอายุที่แตกต่างกัน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 35.3 โดยที่มากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นนักเรียนปอเนาะ และกำลังศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาปอเนาะ คิดเป็นร้อยละ 56.9 และมีบางส่วนเป็นผู้ปกครองนักเรียน และศิษย์เก่าปอเนาะ เด็กนักเรียนส่วนใหญ่ศึกษาด้านศาสนา อยู่ในสถาบันการศึกษาปอเนาะและมีบางส่วนที่ศึกษาในสถาบันอื่นๆ มีระดับการศึกษาสามัญในเกณฑ์ที่ต่ำ บางส่วนจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 37.5 รองลงมาจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 30.6 และมีส่วนน้อยที่จบในระดับปริญญาตรี

5.1.1 ปัจจัยการคงสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ หลังจากปี พ.ศ. 2547

5.1.1.1 ผลการวิจัย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่า โต๊ะครู สถาบันศึกษาปอเนาะได้รับการยอมรับในประเด็นต่าง ๆ สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) ได้รับการยอมรับในด้านความรู้(อาเล็ม)และความสามารถในการสอน
- 2) ได้รับการยอมรับในด้านการสอนและผลิตนักฮาฟิซกุรอาน
- 3) ได้รับการยอมรับในด้านผลงานเขียนและแปลตำรา
- 4) ได้รับการยอมรับในด้านบุคลิกภาพและมีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม
- 5) ได้รับการยอมรับในด้านเป็นผู้นำประกอบพิธีทางศาสนาและการขอพร (ดูอาห์)
- 6) ได้รับการยอมรับในด้านการเผยแพร่ศาสนา (อามีรตะวะฮ)
- 7) ได้รับการยอมรับในด้านนำคนไปประกอบพิธีหัจญ์ ณ นครมักกะฮ
- 8) ได้รับการยอมรับในด้านการเป็นที่พึ่งทางใจ หรือบำบัดรักษาจิตใจ
- 9) ได้รับการยอมรับในด้านการรักษาโรคด้วยแผนโบราณโดยใช้สมุนไพรและวิธีการปิดเป่าโดยการอ่านอัลกุรอานหรือบทขอพร (ดูอาห์)
- 10) ได้รับการยอมรับในด้านบำบัดรักษาผู้ที่ติดยาเสพติดและบ่มเพาะให้เป็นคนดีได้
- 11) ได้รับการยอมรับในการเป็นที่ปรึกษาของหน่วยงานระหว่างภาครัฐกับประชาชน

- ศาสนา
- 12) ได้รับการยอมรับในด้านให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้านในเรื่องหลักคำสอนศาสนา
 - 13) ได้รับการยอมรับในการทำหน้าที่แบ่งมรดกแก่ผู้ที่ไม่สามารถประนีประนอมกันได้
 - 14) ได้รับการยอมรับในการสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้ง กรณีพิพาทได้
 - 15) ได้รับการยอมรับเนื่องจากโต๊ะครูมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี มีการช่วยเหลือชุมชน พิธีกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นในวาระต่างๆ

ผลจากการวิจัย พบว่า โต๊ะครูในสถาบันศึกษาปอเนาะได้รับการยอมรับในด้านต่างๆ 3 ลำดับมากที่สุด ดังนี้

- 1) ได้รับการยอมรับในด้านความรู้(อาเล็ม) และความสามารถในการสอน คิดเป็นร้อยละ 94.4
- 2) ได้รับการยอมรับในด้านบุคลิกภาพและมีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม คิดเป็นร้อยละ 91.3
- 3) ได้รับการยอมรับในด้านเป็นผู้นำประกอบพิธีทางศาสนาและการขอพร (ดูอาห์) คิดเป็นร้อยละ 89.2

แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านให้การยอมรับโต๊ะครูเป็นอย่างดีในด้านความรู้ การสอนและอื่นๆ จึงได้ส่งบุตรเข้าศึกษาเพื่อหวังให้มีความรู้ และเข้าใจในหลักการศาสนาอิสลาม เหมือนอย่างกับโต๊ะครู หรือเพื่อให้สามารถเป็นมุสลิมที่ดี สามารถปฏิบัติตามหลักการอิสลามได้ ซึ่งพบว่าในปัจจุบันสถาบันปอเนาะก็ยังคงได้รับความนิยมจากภาคประชาชน และพบว่ามีจำนวนนักเรียนต่างชาติจำนวนมากเข้ามาศึกษาในสถาบันปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้

5.1.1.2 ปัจจัยการคงสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ หลังจากปี พ.ศ. 2547

ผลการวิจัย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อปัจจัยการคงสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะหลังจากปี พ.ศ. 2547 ในประเด็นต่าง ๆ สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) โต๊ะครูต้องการสืบทอดหลักการศาสนาอิสลามแก่ผู้ชนรุ่นหลัง
- 2) ระบบปอเนาะดั้งเดิมเน้นสอนความรู้ด้านศาสนาอิสลามที่มาจากอัลกุรอานและฮิสสุนนะฮฺ ตามแนวทางมัซฮับอัชชาฟีอีย์

- 3) ความจำเป็นที่มุสลิมต้องศึกษาความรู้ด้านศาสนา โดยมีแหล่งเรียนรู้ที่ดี คือ ปอเนาะ
- 4) มุสลิมในชุมชนยึดมั่นในหลักการศาสนาอิสลามอย่างเหนียวแน่น
- 5) ระบบปอเนาะดั้งเดิมปลูกฝังนักเรียนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่าโรงเรียนทั่วไป เช่น โต๊ะครูสอนนักเรียนให้ปฏิบัติและใช้ชีวิตตามแบบอย่างท่านนบี Muhammad
- 6) รูปแบบการสอนของปอเนาะเหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน
- 7) สถาบันปอเนาะสอนความรู้ด้านศาสนาที่เข้มข้นมากกว่าแหล่งอื่น เช่น โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นต้น
- 8) ปอเนาะได้พัฒนานักเรียนด้านความรู้ศาสนา การอ่าน และการเขียน
- 9) การบริหารจัดการสถาบันปอเนาะมีลักษณะการสืบทอดตำแหน่งโต๊ะครู หรือ คัดเลือกของโต๊ะครูรุ่นต่อรุ่น
- 10) การเรียนระบบปอเนาะดั้งเดิมไม่เก็บค่าเล่าเรียน เรียนฟรีตลอดการศึกษา
- 11) ปอเนาะมีบทบาทต่อการผลิตนักปราชญ์ และนักวิชาการศาสนาเพื่อกลับไปเป็นผู้นำทางศาสนา และพัฒนาชุมชน
- 12) นักเรียนปอเนาะตอบสนองในด้านศาสนพิธี เช่น เป็นอิหม่าม จัดการเกี่ยวกับศพ และอื่นๆ
- 13) โต๊ะครูและเด็กนักเรียนได้ช่วยเหลือชุมชน เช่น สอนอัลกุรอาน ช่วยเหลืองานบุญ การแต่งงาน เป็นต้น
- 14) โต๊ะครูได้วางฐานด้านศาสนา และตักเตือนให้ชาวบ้านตระหนักถึงความชั่วร้าย และสิ่งที่เป็นอบายมุข
- 15) โต๊ะครูได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากชุมชน เช่น เงินชะกาต เงินบริจาค และอื่นๆ
- 16) โต๊ะครูปฏิเสธการสนับสนุน งบประมาณจากภาครัฐในพัฒนาปอเนาะ และเปลี่ยนแปลงระบบการเรียนการสอน
- 17) โต๊ะครูสร้างทักษะให้แก่เด็กเรียนในด้านเกษตรโดยให้นักเรียนทดลองทำงาน
- 18) โต๊ะครูพัฒนานักเรียนให้มีสภาพฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น โดยการอบรมเป็นหลักสุตวรรษะฮ์ เช่น การฝึกวิชาชีพ

19) ปอเนาะเป็นแหล่งอนุรักษ์อัตลักษณ์ของมุสลิมมลายู เช่น การแต่งกายของเด็กปอเนาะ การเรียนด้วยหนังสือกิตาบ

20) ปอเนาะเป็นแหล่งเผยแพร่และอนุรักษ์ภาษามลายูและภาษาอาหรับ

21) สถาบันปอเนาะจัดการสอนตามวัฒนธรรมอิสลามผสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

22) สถาบันปอเนาะมีบทบาทต่อการปล้ำประเพณี และ วัฒนธรรมที่ขัดต่อหลักการศาสนา

ผลการวิจัย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ต่อปัจจัยการคงสภาพพระบับดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ หลังจากปี พ.ศ. 2547 มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด 3 ลำดับ คือ โต๊ะครูต้องการสืบทอดหลักการศาสนาอิสลามไปสู่ชนรุ่นหลัง อยู่ในระดับสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 71.1 รองลงมา ระบบปอเนาะดั้งเดิมเน้นสอนความรู้ด้านศาสนาอิสลามที่มาจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ ตามแนวทางมัซฮับอัชชาฟีอี๋ คิดเป็นร้อยละ 67.7 และปอเนาะเป็นแหล่งอนุรักษ์อัตลักษณ์ของมุสลิมมลายู เช่น การแต่งกายของเด็กปอเนาะ การเรียนด้วยหนังสือกิตาบ คิดเป็นร้อยละ 62.9 ตามลำดับ

ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุป ปัจจัยการคงสภาพพระบับดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ แบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านศาสนา ด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

1) ปัจจัยด้านศาสนา

ปัจจัยด้านศาสนาที่ส่งผลต่อสภาพพระบับดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ หลังจากปี พ.ศ. 2547 ได้แก่

ก. โต๊ะครูต้องการสืบทอดหลักการศาสนาอิสลามไปสู่ชนรุ่นหลัง มีค่า $(\bar{x}) = 4.54$, S.D. = 0.73

ข. ระบบปอเนาะดั้งเดิมเน้นสอนความรู้ด้านศาสนาอิสลามที่มาจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ ตามแนวทางมัซฮับอัชชาฟีอี๋ มีค่า $(\bar{x}) = 4.31$, S.D. = 0.82

ค. ความจำเป็นที่มุสลิมต้องศึกษาความรู้ด้านศาสนาโดยมีแหล่งเรียนรู้จากปอเนาะ มีค่า $(\bar{x}) = 4.25$, S.D. = 0.74

2) ปัจจัยด้านการศึกษา

ปัจจัยการศึกษาที่ส่งผลต่อสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะหลังจากปี พ.ศ. 2547 ได้แก่

ก. ระบบปอเนาะดั้งเดิมปลูกฝังนักเรียนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม มากกว่าโรงเรียนทั่วไป เช่น โต๊ะครูสอนนักเรียนปฏิบัติและใช้ชีวิตตามแบบอย่างท่านนบี มุหัมมัด มีค่า (\bar{x}) = 4.36, S.D. = 0.97

ข. การเรียนแบบระบบปอเนาะดั้งเดิมไม่เก็บค่าเล่าเรียน เรียนฟรี ตลอดการศึกษา มีค่า (\bar{x}) = 4.34, S.D. = 0.93

ค. สถาบันปอเนาะสอนความรู้ด้านศาสนาที่เข้มข้นมากกว่าแหล่งอื่น เช่น โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีค่า (\bar{x}) = 4.28, S.D. = 0.93

3) ปัจจัยด้านสังคม

ปัจจัยด้านสังคมที่ส่งผลต่อสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะหลังจากปี พ.ศ. 2547 ได้แก่

ก. ปอเนาะมีบทบาทต่อการผลิตนักปราชญ์ และนักวิชาการศาสนา เพื่อกลับไปเป็นผู้นำทางศาสนา และพัฒนาชุมชน มีค่า (\bar{x}) = 4.35, S.D. = 0.87

ข. โต๊ะครูและเด็กนักเรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เช่น สอนกุรอาน ช่วยเหลืองานบุญ การแต่งงาน เป็นต้น มีค่า (\bar{x}) = 4.29, S.D. = 0.86

ค. นักเรียนปอเนาะตอบสนองในด้านศาสนพิธี เช่น เป็นอิหม่าม จัดการเกี่ยวกับศพ และอื่นๆ มีค่า (\bar{x}) = 3.96, S.D. = 1.16

4) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะหลังจากปี พ.ศ. 2547 ได้แก่

ก. โต๊ะครูได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากชุมชน เช่น เงินชะกาต เงินบริจาค และอื่นๆ มีค่า (\bar{x}) = 3.46, S.D. = 1.16

ข. โต๊ะครูสร้างทักษะให้แก่เด็กนักเรียนในด้านเกษตรโดยให้นักเรียน ทดลองทำงาน มีค่า (\bar{x}) = 3.26, S.D. = 1.17

ค. โต๊ะครูพัฒนานักเรียนให้มีสภาพฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นโดยการ
อบรมเป็นหลักสูตรระยะสั้น เช่น การฝึกวิชาชีพ มีค่า (\bar{x}) = 3.08, S.D. = 1.08

5) ปัจจัยด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม

ปัจจัยด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ที่ส่งผลต่อสภาพระบบดั้งเดิมของ
สถาบันศึกษาปอเนาะหลังจากปี พ.ศ. 2547 ได้แก่

ก. ปอเนาะเป็นแหล่งอนุรักษ์ความเป็นอัตลักษณ์ของมุสลิมมาลายู เช่น
การแต่งกายของเด็กปอเนาะ การเรียนด้วยหนังสือกีตาบ มีค่า (\bar{x}) = 3.64, S.D. = 0.97

ข. ปอเนาะเป็นแหล่งเผยแพร่และอนุรักษ์ภาษามลายูและภาษาอาหรับ
มีค่า (\bar{x}) = 3.42, S.D. = 1.04

ค. สถาบันปอเนาะมีบทบาทต่อการปล้ำงประเพณี และ วัฒนธรรมที่
ขัดต่อหลักการศาสนา มีค่า (\bar{x}) = 3.17, S.D. = 1.11

5.1.2 ระดับความพึงพอใจต่อระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ

ผลการวิจัย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อระบบดั้งเดิมของสถาบัน
ศึกษาปอเนาะในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

5.1.2.1 โต๊ะครู

ความพึงพอใจต่อระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะในด้านโต๊ะครู
พบว่า มีความพึงพอใจใน 3 ลำดับแรก ดังนี้

1) โต๊ะครูเป็นเจ้าของและเป็นผู้บริหารปอเนาะ มีค่า (\bar{x}) = 4.66,
S.D. = 0.59

2) โต๊ะครูมีหน้าที่ในการสอนหนังสือให้แก่นักเรียน และชาวบ้านอยู่ มี
ค่า (\bar{x}) = 4.53 , S.D. = 0.84

3) โต๊ะครูต้องเป็นผู้ที่มีคุณวุฒิทางด้านศาสนา มีค่า (\bar{x}) = 4.43 , S.D.
= 0.85

5.1.2.2 นักเรียน

ความพึงพอใจต่อระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะในด้านนักเรียนพบว่า มีความพึงพอใจใน 3 ลำดับแรก ดังนี้

- 1) นักเรียนชายแต่งกายโดยการใส่เสื้อแขนยาวหรือเสื้อโตปแขนยาวสีขาว นุ่งผ้าโสร่ง สวมหมวกขาว (กอปิเยาะฮุ) และผ้าพันศีรษะ มีค่า (\bar{x}) = 4.50, S.D. = 0.69
- 2) นักเรียนต้องช่วยเหลือตามงานบุญต่างๆ ที่ร้องขอ เช่น งานศพ งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น มีค่า (\bar{x}) = 4.43, S.D. = 0.96
- 3) การใช้ชีวิตร่วมกันของนักเรียนปอเนาะมีความเป็นพี่น้องสอดคล้องกับหลักคำสอนอิสลาม มีค่า (\bar{x}) = 4.35, S.D. = 0.82

5.1.2.3 ลักษณะการจัดการเรียนการสอน

ความพึงพอใจต่อระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะในด้านลักษณะการจัดการเรียนการสอนพบว่า มีความพึงพอใจใน 3 ลำดับแรก ดังนี้

- 1) การเรียนการสอนที่มีลักษณะเฉพาะเรียกว่า ตะลั๊กกี๋ (เรียนโดยใกล้ชิดกับผู้สอน) เพื่อการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น มีค่า (\bar{x}) = 4.51, S.D. = 0.63
- 2) สอนความรู้ด้านศาสนาเพียงอย่างเดียว มีค่า (\bar{x}) = 4.40, S.D. = 0.68
- 3) โต๊ะครูจะให้ให้นักเรียนเป็นผู้นำในการปฏิบัติศาสนกิจ เช่น เป็นอิหม่าม การคุตบะฮ์ การทำบุญ และอื่นๆ มีค่า (\bar{x}) = 4.37, S.D. = 0.73

5.1.2.4 หลักสูตรและการประเมิน

ความพึงพอใจต่อระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะในด้านหลักสูตรและการประเมินพบว่า มีความพึงพอใจใน 3 ลำดับแรก ดังนี้

- 1) การใช้หนังสือกิตาบทั้งภาษายาวีและอาหรับเป็นสื่อประกอบการสอน มีค่า (\bar{x}) = 4.56, S.D. = 0.76
- 2) ไม่กำหนดระยะเวลาในการสำเร็จการศึกษา มีค่า (\bar{x}) = 4.30, S.D. = 0.83
- 3) ไม่มีการรับรองวุฒิการสำเร็จการศึกษา มีค่า (\bar{x}) = 4.17, S.D. = 1.03

5.1.2.5 สถานที่เรียน

ความพึงพอใจต่อระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะในด้านสถานที่เรียน พบว่า มีความพึงพอใจใน 3 ลำดับแรก ดังนี้

- 1) สถานที่ใช้ในการเรียนอาศัยบาลัย มีค่า (\bar{x}) = 4.04, S.D. = 1.35
- 2) มีโต๊ะไม้กระดานไว้สำหรับนักเรียนวางหนังสือเรียน มีค่า (\bar{x}) = 3.72, S.D. = 1.24
- 3) สถานที่ใช้ในการเรียนอาศัยบ้านโต๊ะครู มีค่า (\bar{x}) = 3.62, S.D. = 1.46

5.1.2.6 ที่พักนักเรียน (ปอเนาะ)

ความพึงพอใจต่อระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะในด้านที่พักนักเรียน (ปอเนาะ) พบว่า มีความพึงพอใจใน 3 ลำดับแรก ดังนี้

- 1) นักเรียนพักในปอเนาะ (กระท่อม) ที่จัดให้ มีค่า (\bar{x}) = 4.35, S.D. = 0.87
- 2) ที่พักปลูกเรียงติดกันเป็นแถวยาว เป็นระเบียบ มีค่า (\bar{x}) = 4.28, S.D. = 0.90
- 3) อุปกรณ์อำนวยความสะดวก มีเพียงอุปกรณ์ทำอาหาร เช่น กระทะ หม้อ และ ที่นอน เสื่อ เท่านั้น มีค่า (\bar{x}) = 4.25, S.D. = 1.21

เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความพึงพอใจต่อระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะในภาพรวม ผลปรากฏว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจสูงสุดต่อด้านโต๊ะครู อยู่ในระดับมาก มีค่า (\bar{x}) = 4.21, S.D. = 0.63 รองลงมา ด้านนักเรียน อยู่ในระดับมาก มีค่า (\bar{x}) = 4.15, S.D. = 0.64 ด้านลักษณะการจัดการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก (\bar{x}) = 4.12, S.D. = 0.63 ด้านหลักสูตรและการประเมิน อยู่ในระดับมาก มีค่า (\bar{x}) = 3.86, S.D. = 0.71 ด้านสถานที่เรียน อยู่ในระดับปานกลาง มีค่า (\bar{x}) = 3.48, S.D. = 0.94 และน้อยที่สุด คือ ด้านที่พักนักเรียน อยู่ในระดับปานกลาง มีค่า (\bar{x}) = 3.44, S.D. = 1.08 ตามลำดับ

5.1.3 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะที่ยั่งยืน

ผลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะที่ยั่งยืน สามารถสรุปได้ 4 แนวทาง ดังนี้

5.1.3.1 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาด้านระบบการเรียนการสอนในปอเนาะ

5.1.3.2 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาด้านบุคลากร

5.1.3.3 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น อาคารเรียน ที่พัก บาลีย์

5.1.3.4 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาด้านระบบสาธารณูปโภค

5.1.3.1 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาด้านระบบการเรียนการสอนในปอเนาะ

พัฒนาหลักสูตรให้มีความเข้มข้นด้านศาสนาโดยเน้นวิชาที่สำคัญๆ เช่น อัลกุรอาน หะดีษ เตาหีด และวิชาอื่นๆบนพื้นฐานของระบบการเรียนการสอนแบบปอเนาะดั้งเดิม และมีความสอดคล้องกับความต้องการแห่งยุคสมัย

เพิ่มวิชาที่เกี่ยวข้องกับทักษะชีวิต เช่น วิชาสามัญ วิชาชีพและเทคนิคการสอนและสื่อที่ทันสมัย สามารถประยุกต์ใช้กับระบบการเรียนการสอนแบบปอเนาะเพื่อส่งเสริมและเป็นแรงจูงใจแก่ผู้เรียน

พัฒนาหลักสูตรให้สามารถเชื่อมต่อการจัดการศึกษาอิสลามทั้งในและนอกระบบ เพื่อให้เป็นหลักสูตรที่สามารถเทียบโอน และต่อยอดการศึกษาในระดับสูงทั้งในและต่างประเทศโดยให้สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) จัดให้มีการเทียบวุฒิการศึกษาเพื่อรับรองการจบของนักเรียนที่เรียนเก่งแต่ไม่สามารถต่อยอดได้ เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนเหล่านั้นสามารถเรียนต่อในสถาบันศึกษาระดับสูง

5.1.3.2 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาด้านบุคลากร

พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถด้านบริหาร การจัดการเรียนการสอนโดยการอบรม ให้ความรู้เพิ่มเติมเฉพาะด้านบริหารการศึกษา ความรู้ทางศาสนาเฉพาะด้านในระดับสูงทั้งในและต่างประเทศ

พัฒนาบุคลากรให้มีทักษะในการสอน การใช้เทคโนโลยีสื่อการสอนที่เหมาะสมและมีทักษะทางภาษาทั้งสี่ด้าน คือ อ่าน เขียน พูด ฟัง ทั้งภาษาอาหรับ ภาษามลายู ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เฉพาะด้านภาษาที่ใช้ในอาเซียน เพื่อยกระดับความพร้อมรองรับความเป็นอาเซียนในอนาคตต่อไป

5.1.3.3 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น อาคารเรียน ที่พัก บาลย์

พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในด้านอาคารเรียน บาลย์ ที่พัก และอาคารสำหรับส่งเสริมวิชาการและกิจกรรมเพื่อการเรียนการสอน เช่น อาคารเอนกประสงค์ ห้องสมุด และอุปกรณ์ที่ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น

สถาบันศึกษาปอเนาะร่วมมือกับภาครัฐในการพัฒนา และขอสนับสนุนงบประมาณ อุปกรณ์การศึกษาและสนับสนุนสื่อการสอนประเภทต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนให้ดีขึ้น ให้เป็นปอเนาะที่สร้างสุข

5.1.3.4 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาด้านระบบสาธารณูปโภค

พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในด้านสถานที่และภูมิทัศน์ เส้นทาง คมนาคม สร้างป้ายโรงเรียน รั้วโรงเรียน ปิดกั้นระหว่างชาย-หญิง รอบบริเวณปอเนาะ

ติดตั้งไฟฟ้าให้มีแสงสว่าง พัฒนาระบบน้ำประปาเพื่อใช้ในการอุปโภค บริโภค และปรับปรุงระบบสุขาภิบาลภายในบริเวณปอเนาะ เช่น ระบบการกำจัดน้ำเสีย การจัดการขยะ และสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาทั้งเรื่องสาธารณูปโภค โครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาวิชาชีพ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนให้ดีขึ้น

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 การคงสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ

การคงสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันปอเนาะ อำเภोजจะนะ จังหวัดสงขลา หลังจากปี พ.ศ. 2547 นั้นมีลักษณะปัจจัยเช่นเดียวกับสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรืออาจจะแตกต่างกันบ้างแต่น้อยมาก เนื่องจากมีสภาพทางสังคม และวัฒนธรรม ประเพณีที่สอดคล้องกัน ผู้วิจัยพบว่า มีปัจจัยหลายๆ อย่างที่ส่งผลให้สถาบันศึกษาปอเนาะยังคงการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถแบ่งปัจจัยออกเป็น 5 ด้านใหญ่ๆ คือ ปัจจัย

ด้านศาสนา ปัจจัยด้านการศึกษา ปัจจัยด้านด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ดังนี้

5.2.1.1 ปัจจัยด้านศาสนา

ปัจจัยด้านศาสนาเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะในระดับมากที่สุด เนื่องด้วยความจำเป็นด้านศาสนาอิสลามที่มีบทบัญญัติสั่งใช้ให้มุสลิมต้องแสวงหาความรู้ ดังรายงานจากท่าน อานัส บิน มาลิก رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ))

(أخرجه ابن ماجه, 1997 : 224)

ความว่า “การศึกษาเป็นสิ่งที่จำเป็น (ฟัรฎู) สำหรับมุสลิมทุกคน”

(บันทึกหะดีษโดย Ibn Majah, 1997: 224)

ในอดีตแหล่งการศึกษาทางศาสนาของมุสลิมนั้นมีปอเนาะเป็นแหล่งถ่ายทอดวิทยาการอิสลามแขนงต่างๆ จนกระทั่งมุสลิมได้เข้าใจและยึดมั่นต่อหลักการอิสลามมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับคำพูดของอิมรอน มะลูลีม และคณะ (2538: 98) ได้กล่าวว่า ปอเนาะมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาอิสลาม ให้กับมุสลิมที่สนใจเพื่อให้รู้และเข้าใจในบทบัญญัติอิสลามจนสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้องทั้งเรื่องส่วนตัว ครอบครัวและสังคม และสอดคล้องกับอิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต (2549: 25) กล่าวว่า ปอเนาะได้ปลูกฝังหลักการศาสนาอิสลามแก่ผู้ที่สนใจ ที่มีความต้องการเพิ่มพูนความรู้ทางศาสนา และสรศักดิ์ หลีเส็น (2548: 28) กล่าวว่า ปอเนาะเป็นแหล่งเรียนรู้แนวทางและหลักการทางศาสนาอิสลามตามวิถีชีวิตคนไทยเชื้อสายมลายู โดยยึดมั่นในวัฒนธรรมดั้งเดิม

หลักการที่สำคัญประการหนึ่งที่โต๊ะครูปอเนาะทุกท่านได้ตระหนักถึงอยู่ตลอดนั้น คือ ต้องการสืบทอดเจตนารมณ์ของอัลลอฮ์ ﷻ ให้มนุษย์ศรัทธาต่อพระองค์จนสามารถปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์ โดยที่มีสถาบันปอเนาะเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ซึ่งสังเกตได้อย่างชัดเจนจากปรากฏการณ์เด็กนักเรียนที่เข้ามาศึกษาในปอเนาะ ผู้ปกครองมีความต้องการและตั้งใจที่ให้ผู้บุตรมีความเข้าใจในเรื่องหลักการศาสนาอิสลาม และมีการศรัทธาในอิสลามอย่างแท้จริงที่ให้ความไว้วางใจกับโต๊ะครูช่วยสอนความรู้

ฉะนั้นปอเนาะจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ของมุสลิมอย่างแท้จริง มีโต๊ะครูเป็นผู้สอนความรู้ทางด้านศาสนาอิสลาม โดยเน้นสอนความรู้ที่มาจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ สอดคล้อง

ในหลักการตามแนวทางของมัชฮับอัชชาฟีอี๋ ดังนั้น ด้วยความจำเป็นด้านศาสนา จึงเป็นหลักการที่สำคัญที่ส่งผลให้สถาบันศึกษาปอเนาะยังคงมีการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมในสังคมของมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่จนถึงปัจจุบัน

5.2.1.2 ปัจจัยด้านการศึกษา

ปอเนาะเป็นสถาบันศึกษาที่มีโต๊ะครู คอยดูแล อบรมสั่งสอนแก่เยาวชนหรือผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษา เพื่อให้สามารถปฏิบัติหลักการอิสลาม รู้จักข้อบัญญัติใช้และข้อห้าม ระบบปอเนาะดั้งเดิมปลูกฝังนักเรียนให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งผลผลิตของปอเนาะจะสร้างนักวิชาการศาสนาเพื่อกลับไปเป็นผู้นำทางศาสนา และพัฒนาชุมชน สอดคล้องกับอัลดอรอซีด เจ๊ะมะ (2556: 71) กล่าวว่า ปอเนาะเป็นสถาบันที่ผลิตบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถในทางวิชาการศาสนาอิสลามจนเป็นที่ยอมรับในระดับท้องถิ่น จังหวัด ประเทศและในต่างประเทศ บรรดาลูกศิษย์เหล่านั้นเป็นผู้นำทางศาสนาในระดับสูงของประเทศไทย

พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿ يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴾

(الحج: 17)

ความว่า “อัลลอฮ์จะทรงยกย่องเทิดเกียรติแก่บรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเขา และบรรดาผู้ได้รับความรู้หลายระดับชั้น และอัลลอฮ์ทรงรอบรู้อย่างยิ่งในสิ่งที่พวกเขากระทำ”

(อัลมูญาตะละฮ์ : 11)

ด้วยเหตุนี้บรรดาผู้รู้ จึงเป็นทายาทที่รับมรดกจากบรรดานบี เนื่องด้วยความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนา การศึกษาในสถาบันปอเนาะนั้นมีความสมบูรณ์ ครอบคลุมทั้งสามด้าน คือ 1. ด้านพุทธิพิสัย หรือด้านปัญญาความคิด (Cognitive Domains) 2. ด้านจิตพิสัย หรือทัศนคติ (Affective Domains) และ 3. ด้านทักษะพิสัย หรือ การปฏิบัติ (Psychomotor Domains) ซึ่งขัดแย้งกับวินิจ สัจรัตน์ (2544: 44-45) กล่าวว่า การศึกษาในปอเนาะไม่มีหลักสูตรที่แน่นอน ไม่มีการวัดผลที่เป็นระบบ ไม่มีชั้นเรียน

ปอเนาะได้พัฒนานักเรียนให้มีด้านความรู้และทักษะทั้งการอ่าน และการเขียน ซึ่งโต๊ะครูบางท่าน กล่าวว่า รูปแบบการสอนของปอเนาะนั้นมีความเหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน ดังที่นิเลาะ แวอุเซ็ง และคณะ (2553: 1045) กล่าวว่า ลักษณะการปกครองของสถาบันปอเนาะนั้น จะผสมผสานระหว่างผู้นำแบบเสรีนิยม แบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ โต๊ะครูและนักเรียน ต่างมีทัศนคติที่เป็นบวกต่อการดำเนินการสอน และมองว่าการศึกษาในปอเนาะนั้นเป็นการศึกษาที่มีระเบียบกฎเกณฑ์ เป็นการศึกษาที่ไม่ล่าหลังและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

การศึกษาในสถาบันปอเนาะนั้นไม่มีการเรียกเก็บค่าเล่าเรียน เรียนฟรี ซึ่งในความเข้าใจของคนทั่วไป เข้าใจว่า คนที่เรียนระบบปอเนาะนั้นเป็นคนยากจน ไม่มีเงิน จากการสอบถามเด็กปอเนาะ พบว่า เด็กบางคนมีฐานะทางบ้านที่ดี พ่อแม่ประกอบอาชีพเป็นของตนเอง ซึ่งสิ่งที่ต้องการนั้นคือ ความรู้ทางด้านศาสนามากกว่าเงินทอง หรือ การประกอบอาชีพที่ดี

เป็นสิ่งที่ประจักษ์อย่างชัดเจนมาโดยตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นั้นคือ ปอเนาะเป็นสถาบันศึกษาด้านศาสนาอิสลามเป็นหลัก อบรมสั่งสอนนักเรียน ครอบคลุมความหมายของการศึกษา และมีแนวทางในการสอนที่ตอบสนองต่อคุณลักษณะการเรียนการสอน ทั้ง 3 ประการ ดังที่กล่าวมา

5.2.1.3 ปัจจัยด้านสังคม

ปอเนาะถือเป็นสถาบันการศึกษาของภาคสังคม โดยมีการร่วมมือของบุคคลสามฝ่ายด้วยกัน คือ ฝ่ายโต๊ะครู ผู้ซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านศาสนาอิสลามและมีหน้าที่สอน ฝ่ายชาวบ้าน ที่จะช่วยเหลือและให้การสนับสนุน และสุดท้ายคือ ฝ่ายผู้ปกครอง ที่ส่งนักเรียนเข้ามาศึกษากับโต๊ะครู ซึ่งถือได้ว่าปอเนาะเป็นสถาบันที่เกิดจากความต้องการของโต๊ะครู และชุมชนร่วมกันอย่างแท้จริง

สังเกตเห็นได้ว่า สังคมใดที่มีสถาบันปอเนาะ สังคมนั้นจะมีความสงบสุข โดยมีโต๊ะครูเป็นผู้วางรากฐานสังคม และควบคุมประพฤติกของคนในสังคม และสิ่งสำคัญโต๊ะครูมีบทบาทด้านชุมชนสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน สอดคล้องกับอับดุลรอซิด เจ๊ะมะ (2556: 26-28) กล่าวว่า นอกจากภารกิจด้านการสอนแล้วโต๊ะครูยังมีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีทางศาสนา และเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่ชาวบ้านจัดขึ้นในชุมชน แสดงให้เห็นว่าโต๊ะครูนั้นเป็นปูชนียบุคคลที่สำคัญอันใหญ่หลวงต่อชาวบ้าน ถือเป็นบุคคลผู้ทรงอิทธิพลต่อชุมชนอย่างมาก เสมือนดั่งนักปราชญ์ นักพัฒนา ที่ทำให้ชุมชนพัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้องตามหลักการศาสนา และสอดคล้องกับอิบรอเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต (2549: 26) กล่าวว่า ปอเนาะเป็นสถาบันกระตุ้นให้สังคมตระหนักถึง

ความชั่วร้ายอบายมุข เช่น การพนัน ยาเสพติด การผิดประเวณี เป็นต้น ดังพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

(آل عمران : 104)

ความว่า “และจงให้มีขึ้นจากพวกเจ้า ซึ่งคณะหนึ่งที่จะเชิญชวนไปสู่ความดี และใช้ให้กระทำสิ่งที่ชอบ และห้ามมิให้กระทำสิ่งที่มิชอบ และชนเหล่านั้นแหละพวกเขาคือผู้ได้รับความสำเร็จ”

(อาละอิรอน : 104)

ปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการคงอยู่ของสถาบันปอเนาะในปัจจุบัน เนื่องด้วย โต๊ะครูและนักเรียนในปอเนาะได้ร่วมกันทำกิจกรรมแก่ชุมชน ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นระหว่างโต๊ะครู นักเรียน และประชาชน ดังที่หม่อมหม่อม อับดุลกาเดร์ อ่างถึงในวินิจ สังขรัตน์ (2544 : 46) กล่าวว่า งานที่แท้จริงของโต๊ะครูที่แท้จริง คือนักพัฒนา หรือ ครูใหญ่โรงเรียนชุมชน ท่านช่วยพัฒนาจิตใจของคนอยู่ป่า อยู่เขา ในท้องถิ่นในทุรกันดาร ให้ได้แสงสว่าง ช่วยคนที่ไม่มีโอกาสทางการศึกษา

ปอเนาะเปรียบเสมือนกับสังคมเล็กๆสังคมหนึ่งในจำนวนผู้ที่เข้ามาศึกษานั้น ประกอบไปด้วยคนดีที่มุ่งใฝ่หาความรู้ทางศาสนาเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันและอาจมีคนที่ไม่ดีด้วยส่วนหนึ่ง ปอเนาะจึงเสมือนโรงงานที่ทำการฟอกคนให้เป็นคนดี แต่ก็เชื่อว่าจะสามารถเป็นคนดีและสะอาดได้ทุกคน

5.2.1.4 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจส่งผลต่อการคงสภาพพระบับดั้งเดิมของสถาบันศึกษา ปอเนาะน้อยมาก ไม่เป็นที่ประจักษ์ชัดนัก ผลผลิตของปอเนาะส่วนใหญ่จะขาดทักษะในด้านนี้ ซึ่งการใช้ชีวิตประจำวันของเด็กนักเรียนปอเนาะเป็นการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย ยึดหลักความพอเพียงเป็นหลัก สังคมมักจะมีคำถามว่าการจัดการศึกษาของปอเนาะที่เน้นแต่เพียงด้านศาสนาจะสามารถช่วยให้นักเรียนที่จบไปแล้ว มีงานทำหรือไม่ นั่น อาจอธิบายได้ว่า ปอเนาะมีเป้าหมายหลักที่จะทำหน้าที่ในการให้การศึกษ อบรม สั่งสอนนักเรียนให้มีความรู้พื้นฐานและความรู้ด้านวิชาการ ศาสนาเป็นหลัก ปลูกฝังนักเรียนเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม แต่มีปอเนาะบางแห่งที่โต๊ะครูได้จัดให้มีการเรียนการสอนวิชาชีพ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยขึ้นภายในปอเนาะ เพื่อ

ช่วยส่งเสริม พัฒนาเด็กปอเนาะเช่นเดียวกัน โดยได้รับความร่วมมือจากสำนักเขตการศึกษา หรือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน หรือ วิทยาลัยการอาชีพได้มาให้บริการ และฝึกสอน วิชาชีพ โดยที่การสอนและการฝึกอาชีพนั้นจะต้องเป็นไปตามความต้องการของโต๊ะครู ไม่ขัดกับ หลักการศาสนาและที่สำคัญต้องไม่กระทบกับเวลาหลักในการเรียน ผู้เข้าไปฝึกสอนนั้นจะต้องได้รับความเห็นชอบจากโต๊ะครูและต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ตกลง ที่ไม่ขัดกับหลักการศาสนา หรือ วัฒนธรรมอิสลาม สอดคล้องกับอิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต (2549: 25) กล่าวว่า ปอเนาะได้พัฒนา นักเรียนให้มีสภาพฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น โดยอาศัยความรู้วิชาการด้านต่างๆ ทั้งในภาคสามัญ และสายอาชีพ หรือโดยการอบรมเป็นหลักสูตรวิชาชีพพระยะสัน และวินิจ สังขรัตน์ (2544: 55-56) กล่าวว่า โต๊ะครูบางปอเนาะมีนักเรียนมาช่วยในการประกอบอาชีพ ซึ่งโต๊ะครูจะตอบแทนค่าแรงงาน แก่นักเรียนด้วยเช่นกัน

ในปัจจุบันอาชีพและรายได้เข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตมากกว่า ก่อน การวัดคุณภาพของคนอยู่สถานะทางเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพซึ่งในกลุ่มของมุสลิม เองก็ต้องการทั้งสองอย่าง คือ ศาสนาและรายได้ ซึ่งภาครัฐได้พยายามที่จะให้มีการศึกษาสายสามัญ ในปอเนาะ มีสาเหตุมาจากเรื่องเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยมองว่าการที่ผู้สำเร็จการศึกษาปอเนาะไม่มีความรู้พอที่ประกอบอาชีพต่อไปในอนาคต ซึ่งทำให้ภาพรวมของเศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้นไม่ดี ซึ่งในด้านเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพนั้น ปอเนาะไม่ได้เน้นสอนให้เด็กปอเนาะมีความชำนาญในด้านนี้ เพราะสถาบันปอเนาะได้เน้นการศึกษาด้านศาสนาเป็นหลัก ซึ่งเด็กที่จบมาจาก สถาบันปอเนาะนั้นจะเห็นได้ว่า สามารถประกอบอาชีพอะไรก็ได้ หรือประกอบอาชีพตามครอบครัว ที่ทำอยู่แล้ว แต่ที่สำคัญจะต้องเป็นคนดีของสังคม

5.2.1.5 ปัจจัยในการอนุรักษ์วัฒนธรรม

การศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความผูกพันกับวัฒนธรรม ศาสนา ชาติพันธุ์ การเปลี่ยนแปลงการศึกษาต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในท้อง สอดคล้องกับอิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต, 2549: 26 กล่าวว่า วิธีการดำเนินชีวิตของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะมีความสัมพันธ์กับหลักคำสอนของศาสนา จะมีความเชื่อและวัฒนธรรมที่ต่างไปจากผู้คนทั่วไปใน ภูมิภาคอื่นๆ และจะพบว่าเด็กนักเรียนปอเนาะจะเป็นผู้ที่รักษาวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยเฉพาะ วัฒนธรรมที่วางอยู่บนพื้นฐานของหลักความเชื่อทางศาสนา

ปอเนาะเป็นสถาบันที่ดำรงรักษาและปล้ำประเพณีที่ขัดกับหลักคำ สอนของศาสนา ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมอิสลามได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน เนื่องจากสาเหตุและปัจจัยต่างๆทั้งภายในและภายนอก และยังเป็นแหล่งเผยแผ่และอนุรักษ์ภาษา

มลายูและภาษาอาหรับ ดังที่พีริยศ ราฮิมมูลา (2545: 108-109) กล่าวว่า ผลงานเขียนทางวิชาการของบรรดานักปราชญ์ทั้งภาษาอาหรับและภาษามลายูที่เขียนด้วยอักษรญาวี ที่เรียกกันว่ากีตาบญาวี ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วบรรดาปราชญ์เหล่านั้นจะเน้นทางด้านวิชาฟิสิกส์เป็นหลัก และบรรดาผลงานเหล่านั้นต่างเป็นที่ยอมรับและถูกนำมาใช้ในเรียนการสอนของปอเนาะ และตามมัสยิดในหมู่บ้าน ซึ่งมุสลิมส่วนใหญ่จะยึดนำหลักการต่างๆ มาปฏิบัติใช้และยึดถือในการประกอบอิบาดะฮ์ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนการประกอบศาสนกิจในชีวิตประจำวัน

อิบบรอเฮง จะลากี, 2556 ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของอูลมะมาห์และปอเนาะในจังหวัดภาคใต้ พบว่า ปอเนาะเป็นสถาบันหลักที่มีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษา ศาสนา สังคม ภาษา ประเพณี วัฒนธรรม และการใช้ชีวิตประจำวันต่อมุสลิมทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคมโดยรวม บทบาทดังกล่าวยังครอบคลุมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้และมุสลิมในพื้นที่อื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศ สอดคล้องกับอิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2548 กล่าวว่า สถาบันปอเนาะมีบทบาทต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน บทบาทในฐานะสถาบันศาสนา บทบาทในฐานะที่เป็นบุคคลของโต๊ะครู บทบาทในฐานะสถาบันการศึกษา บทบาทในฐานะสถาบันทางสังคมที่อบรมสั่งสอนสมาชิกในสังคม สอดคล้องกับนันทกาญจน์ เบ็ญเต็มอะห์ลี, 2542 ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการคงสภาพระบบเก่าของโรงเรียนปอเนาะในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ความต้องการที่จะสืบทอดศาสนาอิสลามเป็นเหตุสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นในระดับความต้องการของกลุ่มผู้ปกครอง ความต้องการของกลุ่มผู้เรียน ที่ต้องการศึกษาในโรงเรียนปอเนาะระบบเก่าและวิธีการเรียนการสอนระบบเก่า

ปอเนาะจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมมุสลิมชายแดนภาคใต้มาโดยตลอดในด้านต่างๆ ซึ่งการคงรูประบบการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมไว้มิได้เกิดจากเหตุผลอื่นแต่อย่างใด แต่เกิดจากความต้องการร่วมกันของคนในสังคม ถือได้ว่าเป็นหน้าที่ของมุสลิมชายแดนภาคใต้ทุกคนที่จะต้องสืบทอด และรักษาอัตลักษณ์นี้ไว้เพื่อชนรุ่นหลังต่อไป

5.2.2 สถาบันปอเนาะที่จัดการเรียนการสอนแบบระบบดั้งเดิม

ปอเนาะมีพัฒนาการที่ยาวนาน มีระบบการเรียนการสอนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะนานนับร้อยปี ซึ่งมีการพัฒนา เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยที่บางส่วนได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามและพัฒนาเป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในปัจจุบัน ในขณะที่บางส่วนยังคงดำรงอยู่ในรูปแบบปอเนาะดั้งเดิม และบางส่วนได้มีการจัดตั้งขึ้นมาใหม่ในรูปแบบปอเนาะดั้งเดิมและได้รับการจดทะเบียนเป็นสถาบันศึกษาปอเนาะ ในปีพ.ศ. 2547 เป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบัน

โต๊ะครูบางสถาบันที่มีความต้องการปรับเปลี่ยนเป็นปอเนาะสมัยใหม่ และต้องการจัดการศึกษาในรูปแบบอื่นๆ เช่น เปิดสอนศาสนาควบคู่กันวิชาชีพ และการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นต้น แต่ก็มีโต๊ะครูบางท่านเช่นกัน ที่ต้องการคงสภาพในรูปแบบการเรียนการสอนดั้งเดิมเอาไว้ อาจอธิบายได้ว่ากลุ่ม โต๊ะครูนั้นมีความต้องการที่จะรักษาแบบการจัดการศึกษาที่เป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่นี้ ที่มีมานานกว่า 500 ปี ซึ่งในอดีตเคยเป็นแหล่งการเรียนรู้ทางอิสลามที่นักเรียนเดินทางเข้ามาศึกษา ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงในความเป็นแบบดั้งเดิมดังกล่าว อาจทำให้อัตลักษณ์ของความเป็นระบบปอเนาะแบบดั้งเดิมสูญหายไป ส่วนกลุ่มที่ต้องการปรับให้มีรูปแบบการเรียนการสอนที่ผสมผสานกัน ระหว่างความเป็นแบบดั้งเดิมของปอเนาะและการจัดให้มีการศึกษาภาคสามัญ โดยการเปิดโอกาสให้นักเรียนที่สนใจได้ศึกษาวิชาชีพ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย แต่ยังคงบริบทความเป็นสถาบันศึกษาปอเนาะไว้ อาจเป็นเพราะว่ากลุ่ม ดังกล่าวนั้นมองว่าการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิชาสามัญจะเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาวิชาการอื่นๆ นอกเหนือจากวิชาการศาสนา เพื่อเป็นการรองรับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังที่จะเข้ามา คือ การร่วมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียนและอีกทั้งเพื่อลบคำสบประมาทว่าเด็กนักเรียนสถาบันปอเนาะเป็นเด็กที่ด้อยการศึกษา นอกจากความรู้ด้านศาสนาอิสลามเท่านั้น

ประทีป ฉัตรสุภางศ์, 2551 ได้ศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์วิทยาของการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า พื้นฐานแนวคิดการจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ดำรงไว้ซึ่งความเป็นมรดกทางวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์กับหลักศาสนาอิสลามที่ชุมชนในท้องถิ่นหวงแหน การจัดการศึกษาที่ไม่ขัดกับหลักศาสนาอิสลาม และไม่ทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่น อาศัยการบูรณาการความรู้สามัญและด้านอาชีพ บนฐานคิดและความเชื่อตามหลักศาสนาอิสลาม

พัฒนาการการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งอยู่บนหลักของศาสนาอิสลาม โดยมีแนวคิดแบบอนุรักษนิยม ที่ดำรงไว้ซึ่งความเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ฉะนั้นสถาบันที่เคียงคู่กับประเพณีต้องได้รับการสืบทอดต่อไปด้วย สอดคล้องกับบรรณานุกรมของ บารูและคณะ, 2551 กล่าวว่า ค่านิยมของชาวมลายูจะมีลักษณะเหมือนคนมลายูทั่วไปในภูมิภาคคือ มีแนวคิดในเรื่อง “สถานะ” ของตนที่ใฝ่ฝันที่จะให้สูงขึ้นมีแนวโน้มไปในทางอนุรักษนิยม โดยที่ชาวมลายูจะกำหนดอัตลักษณ์ของตน ที่สำคัญ 3 ประการ คือ ศาสนาอิสลาม ภาษาและวัฒนธรรมองค์ประกอบเหล่านี้เป็นสิ่งบ่งบอกถึงความเป็นมลายู และมีสำนักแห่งความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์วิถีชีวิต ศาสนา ชาตินิยม และประวัติศาสตร์อันรุ่งเรืองในอดีตที่มีความเข้มข้นสูง เป็นพลังความรู้สึกร้อยแรงกล้าที่ต้องการปกป้องอัตลักษณ์ของตน ซึ่ง Edmund Burke อ้างถึงใน เรื่องวิทย์ เกษ

สุวรรณ, 2549: 111) กล่าวว่า สถาบันและประเพณีที่มีอยู่ไม่ได้เลวทั้งหมด เพราะผ่านการลองผิดลองถูกมาเป็นร้อยๆ ปี ทางที่ดีควรรักษาหรืออนุรักษ์เอาไว้ แต่ไม่ใช่ที่ไม่เปลี่ยนแปลง สถาบันควรเปลี่ยนแปลงแต่เปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปเพื่อให้ประชาชนได้ปรับตัว

จากการให้ข้อมูลของโต๊ะครูท่านหนึ่ง กล่าวว่า ปอเนาะนั้นมีความเป็นร้อยๆปี เปรียบเสมือนดังกับความเค็มของน้ำทะเล หากทะเลไม่มีความเค็ม เป็นน้ำจืดแน่นอนน้ำก็จะเน่าเสียไปนานแล้ว เนื่องจากสิ่งสกปรกต่างๆไหลลงทะเลทั้งสิ้น แต่ที่น้ำไม่เน่าเสียจนถึงทุกวันนี้ก็เนื่องจากมีความเค็ม ที่จะรักษาสิ่งต่างๆไม่ให้เน่าเสีย เฉกเช่นเดียวกันกับปอเนาะที่รักษาความดีงามของสังคม ผดุงรักษาไว้ไม่ให้เน่าเสียอย่างกับความเค็มของน้ำทะเล ซึ่งหากไม่มีปอเนาะที่เป็นสถาบันศึกษาด้านศาสนาแล้ว สังคมก็จะเน่าเสีย และจะรุนแรงไม่รู้กี่เท่า ปอเนาะเป็นหัวใจของสังคมมุสลิม เป็นเสาหลักของสังคม หากสังคมไม่มีปอเนาะเสมือนกับบ้านที่ไม่มีเสา หรือเสาบ้านที่ผุกร่อนแน่นอนต้องพังทลายลง ปอเนาะได้สอนให้คนมุสลิมเข้าใจหลักการและดำเนินให้อยู่ในหลักการศาสนาอิสลาม แต่รัฐบาลชอบมองว่าปอเนาะเป็นแหล่งมั่วสุม แหล่งรวมผู้ก่อการร้าย ปอเนาะอยากจะคงสภาพอย่างนี้ เพราะต้องการที่จะผลิตนักเรียนให้ออกไปเป็นกอฎี (ผู้ตัดสิน) โดยต้องจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ โดยการใช้หลักสูตรการเรียนการสอนแบบปอเนาะดั้งเดิมและมุ่งเน้นให้นักเรียนศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองและพร้อมที่จะก้าวไปเป็นนักวิชาการที่มีคุณภาพ และปลูกฝังให้เด็กนักเรียนมีคุณธรรม ดำรงไว้ซึ่งจรรยาบรรณที่ดีงามแห่งอิสลาม และดำรงตนเป็นมุสลิมที่ดี ปฏิบัติศาสนกิจอย่างต่อเนื่องและเคร่งครัด พร้อมทั้งเผยแพร่อิสลามที่เที่ยงแท้แก่นมนุษยชาติต่อไป

นักวิชาการบางท่านกล่าวว่า การศึกษาระบบปอเนาะไม่มีระบบ หลักสูตร การวัดและการประเมินผล ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ปอเนาะเป็นสถาบันที่มีหลักสูตร ดังที่อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต และ นูมาน หะยีมะแซ (2553: 75) กล่าวว่า หลักสูตรที่ปอเนาะใช้ในการเรียนการสอนอย่างน้อยมี 2 แหล่ง คือ มาจากกลุ่มปอเนาะเองที่จัดทำขึ้นและแต่ละปอเนาะพัฒนาหลักสูตรขึ้นมาเอง ซึ่งมีบางปอเนาะได้นำบางส่วนของหลักสูตรโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมาใช้ด้วยเช่นกัน การที่ปอเนาะไม่มีระยะเวลาในการจบการศึกษาที่แน่นอน จึงทำให้นักเรียนใช้เวลาค่อนข้างยาวนาน ทั้งนี้เพราะการเรียนการสอนในระบบปอเนาะเป็นการเรียนรู้ศาสตร์อิสลามขั้นสูงและมีความละเอียดอ่อน

การศึกษาในสมัยก่อนนั้นจะเป็นการศึกษาที่พ่อ แม่จะส่งลูกไปเรียนในสำนัก ที่มีผู้รู้สอนอยู่ในสำนักของตนเอง หรือในบริเวณของชุมชน นั่นคือปอเนาะนั่นเอง ซึ่งหากเปรียบเทียบกับทางด้านศาสนาพุทธ ก็เป็นวัดที่ต้องไปบวชเรียน โดยที่ลูกฝึกให้เป็นเด็กนักเรียนที่ปฏิบัติศาสนกิจเป็นประจำ เรียนรู้และเข้าใจในหลักคำสอน และให้ความสำคัญกับเรื่องของความ

รับผิดชอบในครอบครัว ในชีวิตประจำวัน ในสังคม และมุ่งมั่น พยายามเพื่อหาความรู้ เรียนรู้ไม่ใช่เพื่อตนเองแต่เพื่อรับใช้สังคม รับใช้ประเทศชาติ สิ่งเหล่านี้คือค่านิยมที่ได้รับมาจากปอเนาะ

ปอเนาะเป็นสถาบันที่ฝึกให้นักเรียนรู้จักการใช้ชีวิตด้วยตนเอง เรียนรู้การใช้ชีวิตในประจำวัน เรียนรู้การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สอนเรื่องการปฏิบัติศาสนกิจ เด็กนักเรียนปอเนาะมีกิจกรรมที่จะต้องออกไปสัมพันธ์กับชุมชน เรียนรู้วิถีชุมชนในหมู่บ้าน เช่น ออกไปช่วยงานบุญต่างๆ ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งทำให้มีประสบการณ์ การเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น เรื่องกิริยามารยาทต่างๆ ซึ่งไม่ใช่เรียนรู้เฉพาะในหนังสือก็ตามเท่านั้นแต่เป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงด้วย และโต๊ะครูบางท่านจะสอนให้เด็กรู้จักการทำงาน บางคนทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ซึ่งโต๊ะครูก็มีค่าตอบแทนให้เช่นกัน

ปัจจุบันมุสลิมให้ความสนใจกับการเรียนการสอนแบบปอเนาะดั้งเดิมน้อยลงมาก ซึ่งพบว่ามีคนตั้งข้อสังเกตว่า ปอเนาะมีการเข้าถึงภาคสังคมหรือไม่ ผู้วิจัยตอบได้ว่า ปอเนาะมีการเข้าถึงสังคม มีการช่วยเหลือสังคม แน่นนอนเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดเจนที่สุดเพราะเมื่อมีการทำบุญก็จะมีพิธีเชิญโต๊ะครู เด็กปอเนาะไปร่วมงานเสมอ เมื่อมีคนเสียชีวิต มีการอ่านอัลกุรอานก็จะเชิญเด็กปอเนาะไปอ่านอัลกุรอานให้ ซึ่งบางครั้งต้องไปต่างอำเภอ ต่างจังหวัด และเมื่อมีงานแต่งงานขึ้นก็เรียกเด็กปอเนาะไปช่วยงาน ยกข้าว ยกแกงเช่นกัน ซึ่งหากพูดถึงเรื่องด้านสังคมแล้ว แน่นนอนสถาบันปอเนาะเข้าถึงในด้านนี้

การเรียนการสอนในปอเนาะ มีความสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งแบ่งจุดประสงค์การเรียนรู้ออกเป็น 3 ด้านคือ 1. ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) 2. ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) 3. ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) โดยที่การเรียนรู้ในด้านพุทธิพิสัย นั้นได้เน้นในเรื่องของการท่องจำ กฎเกณฑ์ต่างๆ ทั้งทางด้านศาสนา และภาษาอาหรับ และด้านจิตพิสัย โดยการฝึกอ่าน อัลกุรอานแบบทำนองเสนาะ อ่านบทวรรณกรรมสำหรับการเฉลิมฉลองเนื่องในวันประสูติของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ ซึ่งมีการจัดขึ้นในชุมชนทุกๆ ปี และยังสอดคล้องกับด้านทักษะพิสัย โดยการสอนให้นักเรียนฝึกปฏิบัติการอ่านอัลกุรอาน การเป็นผู้นำในการปฏิบัติศาสนกิจ การละหมาด การถือศีลอด ตลอดจนทักษะในการบริการสังคม เช่น การร่วมงานทำบุญทางศาสนาเนื่องในโอกาสต่างๆ และการร่วมละหมาดให้ผู้ที่เสียชีวิตในชุมชนโดยรอบบริเวณสถาบันศึกษาปอเนาะ

การจัดการเรียนการสอนปอเนาะจะเน้นความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคล (Individual Needs and Interest Curriculum) เช่น การเน้นที่ผู้เรียน การเน้นที่ประสบการณ์ โดยหลักสูตรที่สร้างขึ้นตามความรู้ และความสนใจของผู้เรียนมีความยืดหยุ่นสูง และผู้เรียนสามารถเรียนได้เป็นรายบุคคล

กระบวนการเรียนรู้ของระบบปอเนาะ โต๊ะครูได้ปฏิบัติในการเรียนการสอนแก่นักเรียนในสถาบันศึกษา หรือผู้ที่สนใจนั้นมี 3 รูปแบบด้วยกัน คือ Ta Lim คือ การสั่งสอน การอบรม ซึ่งโต๊ะครูและผู้ช่วยโต๊ะครู จะอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับเรื่องศาสนาอิสลาม โดยการเน้นหลักคุณธรรม จริยธรรมในทุกๆวัน Tarbiyah คือ การฝึกอบรม การนำสิ่งที่เรียนไปปฏิบัติ เช่น เป็นอิหม่ามนำละหมาด การอ่านคุตบะฮฺ (บรรยายธรรม) ในมัสยิดทุกวันศุกร์ และส่งผู้ช่วยโต๊ะครูเพื่อสอนหลักการศาสนาอิสลามตามมัสยิด หรือ สอนฟิรคฺอีน (ตาดีกา) ในชุมชน Ta dib คือ การขัดเกลานิสัย จรรยา มารยาท

ปอเนาะหลายแห่งมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต เนื่องจากนโยบายของภาครัฐ ส่งผลให้เหลือปอเนาะดั้งเดิมที่มีรูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้หนังสือกิตาบน้อยลง มีหลายคนกังวลว่า ปอเนาะดั้งเดิมจะสูญหายไปแต่โต๊ะครูได้ยืนยันว่า หากผู้คนในสังคมมีความต้องการ ที่จะต้องพึ่งพาปอเนาะอยู่ ปอเนาะดั้งเดิมก็คงอยู่ต่อไปไม่มีวันที่จะสูญหาย

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

5.3.1.1 จัดทำระบบการสอบเทียบวุฒิ สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาจากปอเนาะ

5.3.1.2 ภาครัฐควรให้การอุดหนุนเป็นค่าตอบแทนแก่โต๊ะครูและครูสอนศาสนาตามความเหมาะสม เนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีความรับผิดชอบสูง และสร้างขวัญกำลังใจในความปลอดภัยและความมั่นคงในทรัพย์สิน ตลอดจนจัดสวัสดิการการรักษาพยาบาล

5.3.1.3 ภาครัฐควรให้การสนับสนุนสร้างปอเนาะให้มีความน่าอยู่และให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลาม และมีความสะอาดตามเกณฑ์ตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดไว้

5.3.1.4 ภาครัฐควรร่วมมือกับโต๊ะครูในการขับเคลื่อนและพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะ ชุมชน ให้มีความเข้มแข็งเพื่อสอดรับนโยบายการพัฒนาแห่งชาติ

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

5.3.2.1 ศึกษาผลที่เกิดจากการนำหนังสือ ตำรา ของอูลมะมาอ์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปใช้ในการเรียนการสอน

5.3.2.2 ศึกษา วิเคราะห์ถึงอิทธิพลของสถาบันศึกษาปอเนาะต่อสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

5.3.2.3 ศึกษา วิเคราะห์การจัดการเรียนการสอนแบบสถาบันปอเนาะดั้งเดิมต่อการพัฒนาสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอนาคต

Prince of Songkla University
Pattani Campus